

PRÁZDNINOVÉ OSADY V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY[†]

HOLIDAY VILLAGES AT THE TIME OF THE FIRST REPUBLIC

Jiří Šoukal*

Abstrakt: Článek se věnuje problematice letních prázdninových osad pro děti v době první republiky. Upozorňuje na velký rozvoj prázdninové činnosti po první světové válce. Prázdninové osady byly pořádány nejrůznějšími institucemi, spolky a organizacemi. I přes obrovský vzrůst je však navštěvoval jen zlomek tehdejších dětí. Autor v komparaci s rozvojem skautského hnutí hledá společné jmenovatele při provozování prázdninových osad a skautských táborů. Ukazuje, že ve snaze vybudovat kvalitní prázdninovou péči pro děti dominovala tři základní témata: důraz na výchovu k vlastenectví, demokracii a pozitivní vztah k přírodě.

Klíčová slova: Feriální osady, skauting, prázdniny, výchova, první republika.

Abstract: The article is devoted to the problems of the summer holiday settlements for children at the time of the First Republic. It draws attention to the great development of the holiday activities after the WWI. Holiday settlements were held by all sorts of institutions, associations and organisations. Despite the huge increase, however, only a fraction of children were attending them. The author, in comparison with the development of the Scout movement, is looking for common denominators in the operation of holiday villages and Scout camps. It shows that in an effort to build a high-quality holiday care for children dominated the three fundamental themes: the emphasis on education, patriotism, democracy and a positive relationship to nature.

Keywords: Ferial settlement, scouting, holidays, education, the First Republic.

---

* Akademie múzických umění v Praze, Malostranské náměstí 12, 118 00 Praha 1; archiv@amu.cz.

[†]Text je výstupem projektu GA15-03538S – *Děti, mládež a socialismus v českých zemích (1948–1970)* poskytnutý Grantovou agenturou České republiky (GA ČR).

Letní prázdniny představují pro děti vytouženou dobu oddechu, na kterou se celý rok těší a nejinak tomu bývalo i v době první republiky. I tenkrát řešili rodiče otázku, co s dětmi o prázdninách. V meziválečné době se v péči o děti v mnohém navazovalo na období Rakouska-Uherska,¹ zároveň lze sledovat celkovou proměnu atmosféry a liberálnější postoje ke sportu a ke vzájemnému styku mladých, přesto postavení dětí v mnohých rodinách kopírovalo dřívější zvyky. Důležitou roli pochoptitelně hrály zkušenosti a mentalita rodičů, kteří podstatnou část svého života žili v právě zaniklé Habsburské monarchii. Současně ale během 20. a 30. let přicházely četné impulzy zdůrazňující moderní přístupy k výchově potomků. Částečně to souviselo s působením širokého německého hnutí Lebensreform, které v reakci na vznik moderní industriální společnosti hledalo alternativní způsoby života. Usilovalo o překonání odcizení důrazem na duševní stránku člověka, o vybudování bratrství mezi lidmi a hlavně akcentovala význam přírody pro lidský život a nabízela alternativní životní styly (například vegetariánství, nudismus, alternativní léčby atd.). Svůj vliv mělo i v pedagogice, ve které prosazovalo vyučování zaměřené na žáka, učení na základě zkoumání, spoluodpovědnost žáků, objevovaly se i myšlenky zavést vysvědčení bez známek nebo školní parlamenty.²

Československá reformní pedagogika se však kromě toho výrazně inspirovala i v Americe, která symbolizovala pokrok, úspěch a účelné řešení problémů a zároveň byla chápána jako opak k rakousko-uherským poměrům. Severoamerický kontinent navštívila řada českých pedagogů, jmenujme například Václava Příhodu, Karla Velemínského nebo Jana Uhera. Jejich zkušenosti a vztah k napodobování amerických vzorů se však lišily, což vedlo k četným debatám o tom, jak reformovat nebo nereformovat československé školství. Výraznou roli v diskusích hrály i poměrně brzké překlady klíčových amerických pedagogů, zvláště Johna Deweyho. Do diskusí se dostávaly pojmy jako pragmatismus, racionalizace výchovy a v zásadě šlo o to, co je ještě v americké pragmatické výchově vhodné pro české podmínky a co už ne. Pro výchovu nebyla důležitá pouze škola³ a působení v rodině, ale také způsob, jakým děti trávily prázdniny a s čím se v době volna setkávaly.

Není pochyb o tom, že v době první republiky ještě jasně převažovaly dětské prázdniny buď s rodinou na venkově, nebo u příbuzných. V mnoha případech děti o prázdninách zůstávaly doma, a buď pomáhaly s prací, nebo se jen bezcílně toulaly. V této době však také docházelo k rozvoji různých prázdninových osad a táborů, které dětem umožnily získat zkušenosti v novém prostředí často spojeném s novými hrami, sportem, poznáváním přírody, ale též s kolektivním životem a důrazem na určité životní postoje. V následujícím textu věnovaném letním prázdninovým

---

¹Pro studium dětství v období dlouhého 19. století jsou klíčové především práce zabývající se problematikou dětství, dětského světa a ochranou dětí. Srov. Lenderová 1999; Lenderová – Halířová – Jiránek 2015; Halířová 2012; Lenderová – Rýdl 2006.

²Skier 2015, s. 29–40.

³K pokusům o školskou reformu srov. nejnověji: Pánková – Kasperová – Kasper a kol. 2015.

osadám pro děti ve věku od 6 do 14 let bude ukázáno, čím se jednotlivé prázdninové osady a tábory profilyovaly. Vzhledem k nedostatku materiálů dětské provenience bude většinou sledováno spíš to, jakým způsobem k jejich působení přistupovali dospělí, než jak je prožívaly samotné děti.

Školní rok začínal stejně jako v současnosti od začátku září a končil na konci června, takže letní prázdniny trvaly plné dva měsíce, celý červenec a srpen.⁴ S drobnými úpravami se tím přejímal model z dob Rakousko-Uherska. Vedle letních prázdnin (29. června – 31. srpna) měly děti ještě prázdniny vánoční (23. 12. – 2. 1.) a velikonoční (od Květné neděle do středy po Velikonoční neděli včetně, děti tedy měly volno celkem 11 dní). Kromě toho ještě děti nechodily do školy o státních svátcích a památných dnech, které nově definoval zákon č. 65/1925 Sb. z 3. dubna 1925.⁵ V souvislosti s těmito změnami přibýly od zimy 1926 také pololetní prázdniny trvající první dva dny v únoru.⁶ Jakési podzimní prázdniny představovalo volno 2. listopadu navazující na státní svátek slavený 1. listopadu, sobota však zůstávala pracovním a také školním dnem.

Prázdniny měly podle některých umožnit dětem zapomenout na školu a poskytnout duševní odpočinek,⁷ zároveň se v různých oblastech počítalo s jejich zapojením do práce zvláště v letních měsících.⁸ Po první světové válce se také intenzivněji začala řešit otázka tělesné rekreace dětí. Vánoční ani velikonoční prázdniny z tradičních a náboženských důvodů neposkytovaly příliš mnoho prostoru pro soustředěnou rekreaci. Zatím bez výsledku se diskutovalo o možnosti zavést týden volna určený pro zimní rekreaci.⁹ O to větší pozornost se obracela k hlavním letním

⁴Kádner 1931, s. 166.

⁵Tyto dny kombinovaly oslavu republikánského zřízení s náboženskými svátky. Do roku 1925 ještě platily i svátky 2. února (Očišťování Panny Marie), 25. března (Zvěstování Páně), 16. května (Zemský svátek Jana Nepomuckého) a 8 září (Narození Panny Marie), které byly zákonem 65/1925 Sb. zrušeny. Mezi památné svátky patřily 1. května, 5. a 6. července, 28. září a 28. října. Svátky byly 1. ledna, 6. ledna (svátek Tří králů), pohyblivé jarní svátky Nanebevstoupení Páně a Boží tělo, dále 29. červen (svátek apoštolů Petra a Pavla), 15. srpna (Slavnost Nanebevzetí Panny Marie), 1. listopad (slavnost Všech svatých), 8. prosince (Neposkvrněné početí Panny Marie) a 25. prosince (Boží hod vánoční). Je zajímavé, že velikonoční pondělí, svatodušní pondělí a 26. prosince (Sv. Štěpán) zůstávaly volnými dny, přestože zákon je neuváděl. Zvláště pohyblivé svatodušní svátky, které vycházely na květen nebo červen, se často využívaly například ke skautským výletům. Vládní nařízení 63/1939 už svatodušní i velikonoční pondělí uváděly. Mik 1928, s. 138–141; Valeš (https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/vales_vaclav.pdf), citováno 14. 4. 2016.

⁶Mik 1928, s. 138–141.

⁷Šulc 1938, s. 73–77.

⁸V tomto smyslu se vyjadřoval i prezident T. G. Masaryk, který ve svém úvodu pro sborníček Prázdniny v roce 1920 upozornil, že prázdniny jsou jedním z prostředků, jak překlenout stálý problém vztahů mezi venkovem a městem. Doporučoval mládeži sportovat, ale i tělesně pracovat, cestovat, hrát ochotnické divadlo a vhodně přizpůsobit plán prázdnin věku a pohlaví dětí a dospívajících. Zároveň podpořil podpurné akce pro prázdniny. Masaryk 1939, s. 338–339.

⁹Šulc 1938, s. 73–77.

prázdninám. Obecně se soudilo, že dítě by mělo na co nejdelší dobu opustit město a prázdniny strávit na venkově. Doporučoval se i pobyt na horách a zvláště pobyt u moře byl vnímán jako velmi blahodárný.¹⁰ Předpokladem pro zdravý životní styl měla být soustavná rekreace dítěte, které se mělo od nejútlejšího věku věnovat různým cvikům, hrám v přírodě a sportu. Nemělo ale přitom dojít k přecenění tělesné složky, děti se měly vyvíjet zároveň fyzicky i duševně. Ideální prostor pro zesílení těla i ducha nabízelo právě období prázdnin, kdy se městské děti mohly dostat na venkov do přírody.¹¹ Samotný pobyt na venkově v době letních prázdnin měl však různé podoby, vedle návštěvy příbuzných nebo letních bytů to byly právě prázdninové osady nebo osady skautských organizací.

Prázdninové osady vznikly již v 19. století podle švýcarského vzoru a zpočátku měly význam především pro chudší rodiny.¹² Od začátku se velká pozornost věnovala zdravotnímu stavu dětí, a proto byly vybírány děti slabé. Často se proto můžeme setkat s pojmem zdravotní osady. V těchto osadách nebo koloniích byl kladen velký důraz na správnou životosprávu dětí, zdravou stravu, hygienu, pohyb a mnohdy připomínaly sanatoria.¹³

Jako první se prázdninovými pobyty u nás začal zabývat spolek České feriální osady v Praze, který vznikl již v roce 1882.¹⁴ Od počátku se prázdninová péče poskytovala dvěma způsoby, buď zřizováním kolonií, nebo pobytem dětí ve vybraných venkovských rodinách. V představenstvu spolku České feriální osady v Praze se angažovali lékaři, učitelé, ale i někteří šlechtici a majitelé velkostatků. Na provoz kolonií přispívali též velkoobchodníci a továrníci.¹⁵ Spolek žil z darů a subvencí a svůj charakter charitativní organizace pro chudé si udržel i po vzniku republiky. Přestože postupně získával movitý majetek (například dětský domov v Luži někdy na léto pronajímáný jiným spolkům nebo činžovní dům v Chocni atd.), díky kterému mohl financovat svoji činnost, pořádal i nadále sbírky mezi žáky obecných, měšťanských, středních i soukromých škol, organizoval výstavy, koncerty, veřejné sbírky a oslovoval potencionální dárce o příspěvek.¹⁶ Ve svých žádostech o finanční pomoc zdůrazňovali představitelé spolku „lidumilné a vlastenecké naše cíle – ozdravení hodného a dobrodiní zasluhujícího českého dorostu“.¹⁷ Ve 30. letech měl spolek kromě zmiňované Luže prázdninové osady v Batelově u Jihlavy, v Hluboké nad Vltavou, v Okříškách u Třebíče, ve Strážově nedaleko

---

¹⁰Hrejsová 1929, s. 21.

¹¹Kazil 1931, s. 14–23.

¹²Holubec 2009, s. 149–151.

¹³Pelantová 1926, s. 266–269. K dobovému důrazu na správnou životosprávu a hygienu srov. Vojtko 2011, s. 443–465.

¹⁴Kretší 1891.

¹⁵Pelantová 1926, s. 266–269; Kretší 1891.

¹⁶Archiv Hlavního města Prahy, fond České feriální osady Praha (1918–1953), karton 1 (neuspořádáno).

¹⁷MÚA AV ČR, fond Josef Vítězslav Šimák, karton 42, inv. č. 2933.

Klatov, v Sušici, Vamberku (u Rychnova nad Kněžnou) a na Slovensku v Banské Štiavnici, Banské Belé (v blízkosti Banské Bystrice) a Štubnianských Teplicích (dnes Turčianské Teplice).¹⁸

Hledisko zdravotní nebylo jediné, brzy se začala zřizovat řada osad i z důvodů sociálních. Na tyto letní tábory byly vybírány i zdravé děti z rodin s malými příjmy, děti invalidů, polosirotci nebo sirotci. Publikace o veřejné péči o děti v Praze z roku 1913 uváděla, že nejčastěji do osad jezdily děti z rodin dělníků a sluhů, malých úředníků a živnostníků.¹⁹ O zprostředkování venkova chudým městským dětem usilovaly již před vypuknutím první světové války i další spolky, například Dělnická Akademie vyměnila v roce 1912 celkem 28 dětí z města na venkov a naopak z venkova do města. Zatímco pražské děti se při této akci alespoň na chvíli dostaly na čerstvý vzduch, venkované se mohli seznámit důkladněji s poměry ve městě a s pražskými památkami.²⁰

K rozmachu prázdninové péče pro děti a mládež došlo po vzniku republiky. Zpočátku na to měla nepochybně vliv válka,²¹ která uvrhla řadu městských rodin do bídy a neumožňovala jim opustit o prázdninách město. Četné charitativní spolky a instituce proto hodlaly zprostředkovat venkov alespoň dětem. Zároveň se posilovala představa, že dítě by mělo na nějakou dobu opustit škodlivé prostředí velkých měst. Myšlenka návratu k přírodě hrála vlivem industrializace důležitou roli již od 19. století, přicházela především ze sousedního Německa, kde bylo hnutí usilující o návrat k přírodě (*Lebensreform*) velmi silné.²²

V českém prostředí se touha po přírodě projevovala hlavně ve snahách středních vrstev trávit léto mimo město a v zakládání turistických spolků. Kromě toho se již před první světovou válkou začaly různé reformní myšlenky dostávat mezi české pedagogy a lékaře. Výrazný vliv však získaly až po vzniku samostatného státu, kdy se ve velkém počtu zakládaly různé skautské organizace a mnohé instituce věnující se prázdninové péči. Po roce 1918 můžeme proto sledovat nástup řady organizací inspirovaných německým hnutím *Lebensreform* a anglosaskými názory na životní styl, především skautingem, ale též woodcraftem, křesťanským sdružením mladých mužů a žen (YMCA, YWCA), americkou pragmatickou pedagogiku a dalšími zahraničními impulsy. Zatímco některé z nich cílily přímo na péči o děti v době letních prázdnin, jiné se věnovaly výchově dětí v době jejich volného času po celý rok.

¹⁸Tvrdoň 1934, s. 33.

¹⁹Strnad 1913, s. 61–62.

²⁰Strnad 1913, s. 62–63.

²¹Zároveň byly od doby války letní prázdninové pobyty dětí chápány jako prostředek k potlačení delikvence mládeže. Lenderová – Halířová – Jiránek 2015, s. 145.

²²Sharma 2012, s. 36–54. Ke snahám o léčbu a prevenci pomocí přírody srov. Lenderová – Tinková – Hanulík 2014, s. 411–417.

Prázdninovou péčí měla přímo ve svém programu Zemská ústřední prázdninová péče se sídly v Praze, Brně a Bratislavě.²³ Vlastní osady zřizovaly zmiňovaný Spolek pro feriální osady, dále Spolek prázdniny, Československý Červený kříž, Zemská a okresní péče o mládež, Masarykova liga proti tuberkulóze, Ochrana matek a dětí, ale též mateřské školky, různé obce, tělovýchovné spolky a politické organizace.²⁴ Státní úřad statistický vydal v roce 1934 publikaci evidující nejrůznější instituce pečující o děti. Z pasáží týkající se prázdninové péče vyplývá, že nejvíce se jich v první polovině 30. let soustředilo v Praze, celkem sedm, mezi nimi i německý a židovský spolek.²⁵ Objevovaly se i v ostatních větších městech, v Brně,²⁶ Bratislavě,²⁷ Moravské Ostravě,²⁸ Plzni,²⁹ Olomouci³⁰ i v dalších okresech a menších městech.³¹ Rozšířené byly zejména okresní péče o mládež.

Přirozeně se nabízí otázka, jakým způsobem do pořádání letních osad zasahoval nacionalismus, který byl stále hybnou silou v politice i ekonomice nového státu. Ve větších městech vedle sebe existovaly spolky cílící zvláště na české nebo německé děti, někde se objevovaly i specificky židovské instituce. V německojazyčných oblastech pochopitelně dominovaly spolky německé, což vedlo k mobilizaci některých Čechů, kteří i po vzniku Československa prosazovali boj proti germanizaci, přičemž v některých případech vytvářeli představu oběti ve svém vlastním státě.³²

Pořádání osad pro děti představovalo výbornou příležitost pro ovlivnění budoucí generace. U některých pořadatelů osad lze proto sledovat snahy o výchovu v národ-

²³Podnět ke vzniku ústřední organizace daly již v roce 1920 Ministerstvo sociální péče, Ministerstvo veřejného zdravotnictví a Ministerstvo školství a národní osvěty. K prázdninové péči se průběžně připojovaly i další organizace, až se nakonec vytvořilo Ústředí prázdninové péče se zemskými útvary. Ryšánek 1939, s. 458–460.

²⁴Machačová 1930, s. 11–14.

²⁵Byly to: Zemská prázdninová péče v Praze; „Prázdniny“, spolek pro organizaci prázdninového pobytu; České feriální osady v Praze; „Prázdninové výpravy“; „Svépomoc“, klub hraničářské péče, zvláště o mládež; Verein fte Deutsche Ferienkolonien in Prag; Spolek pro israelské feriální osady v Praze. Tvrdoň 1934, s. 33.

²⁶V Brně například Kindertageserholungstätte, Deutscher Volkswirtschaftlicher Verein. Tvrdoň 1934, s. 188.

²⁷V Bratislavě fungovala pobočka Ústřední prázdninové péče Praha, která organizovala pobyty v Jugoslávii na ostrově Krk, dále například Zemská prázdninová pečlivost pre Slovensko Bratislava nebo Žid. ferianly domov – Jüd. Ferienheim Bratislava. Tvrdoň 1934, s. 263.

²⁸V Moravské Ostravě působily pobočky Ústřední prázdninové péče Praha, dále Ústředí prázdninová péče ostravské župy, Spolek pro feriální kolonie Moravská Ostrava, Verein „Ferienheim“ Moravská Ostrava, Verein Jüdische Volksschule „Jüdisches Ferienheim“ a další. Tvrdoň 1934, s. 234

²⁹Feriální osady v Plzni. Tvrdoň 1934, s. 127.

³⁰V Olomouci od roku 1925 působily Péče o zdraví mládeže Olomouc a Verein Erholungsfürsorge „Kinder aufs Land“ Olomouc. Tvrdoň 1934, s. 228.

³¹Řada prázdninových ozdravoven se nacházela v německojazyčných oblastech, např. Prázdninová ozdravovna města Jablonce nad Nisou – Ferien u. Erholungsheim der Stadt Gablonz an der Neisse, ale také v Teplicích, Varnsdorfu atd. Tvrdoň 1934, s. 61, 63.

³²Zahra 2008, s. 107.

ním duchu, například Česká zemská komise pro péči o mládež³³ mimo jiné cílila na zřizování prázdninových kolonií pro české děti z menšinových oblastí, spolupracovala s Jednotou pošumavskou a s Jednotou severočeskou.³⁴ Péči o české děti z německých oblastí přikládali význam i někteří členové Sokola, kteří pokládali za klíčové, aby se české děti z pohraničních oblastí dostaly alespoň o prázdninách do výlučně českého prostředí.³⁵ I mezi skautskými organizacemi bylo obtížné vytvořit uskupení, které by dávalo dohromady české a německé děti, většina organizací se zaměřovala výhradně na jeden z národů, pouze Sdružení skautů Svornost mělo svou německou a českou sekci. Zvláště některé organizace přikládaly prázdninové péči i kulturní a výchovný význam, například děti ze Slovenska a Podkarpatské Rusi byly posílány do Čech a na Moravu, naopak děti z Čech a z Moravy do východních částí republiky, aby si udělaly představu o dalších oblastech Československa a jejich specifikách.³⁶ Děti vídeňských Čechů jezdily na prázdniny do republiky a osvojovaly si český jazyk.³⁷ U těchto osad a prázdninových pobytů byla patrná snaha ovlivňovat české, slovenské a rusínské děti v republikánském a vlasteneckém (československém) duchu. Prázdninová péče v tomto smyslu jen rozvíjela snahy českých učitelů na Slovensku o šíření čechoslovakismu. Určitá izolovanost od německé společnosti při výchově tak v jistém smyslu vytvářela nebezpečnou situaci do budoucna. V českém veřejném prostoru se dokonce objevovaly myšlenky, které spojovaly Němce a jejich nacionalismus s hrozbou demokracii.³⁸

³³Zemská komise pro ochranu dítek a péče o mládež v království Českém vznikla v roce 1907, od roku 1917, kdy vytvořila nové stanovy, nesla název Česká zemská komise pro péči o mládež. Soustředila se na ochranu matek a dětí, péči o dětské domovy, sirotčince, pěstounskou péči, o různé útulky, učňovské domy, péči o úchylnou mládež, o Zemský pedagogický ústav apod. Prázdninová péče byla pro komisi jen okrajovou záležitostí, často na ni ovšem přispívala jiným spolkům. Ve vedení komise se pohybovali mimo jiné lidé spojení s ministerstvem sociální péče a s ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy. V roce 1931 byl z popudu České zemské komise zřízen Svaz československé péče o mládež, který dle stanov sdružil zemské péče v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V roce 1933 se komise přejmenovala na Zemské ústředí péče o mládež v Čechách. V roce 1943 splynula se Zemskou ústřední péčí o mládež do té doby samostatná organizace Zemské prázdninové péče s pobočkami v Praze, Brně a Bratislavě. Od konce 40. let jednotlivé agendy přecházely na jiné instituce a ústředí se pozvolna likvidovalo. Havlín 1962, s. 3–14.

³⁴Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), karton 72, Prezidiální rada 1919–1926, zápis ze schůze 23. 3. 1920.

³⁵Cziviš 1923, s. 110–111.

³⁶Pelantová 1926, s. 266–269; Kozel-Hlinecký 1937–1938, s. 148–149.

³⁷Prázdninové pobyty českých vídeňských dětí organizoval vídeňský spolek Českého srdce zpočátku kvůli zhoršeným výživovým a zdravotním poměrům v rodinách vídeňských Čechů v posledním roce první světové války. Prázdninové pobyty pro děti v různých částech nové republiky však pokračovaly i v pozdějších letech a měly za úkol mimo jiné zvyšovat kulturní povědomí vídeňských Čechů o Československu a utužování jejich vlastenectví. Kořalková 2004, s. 303–313.

³⁸Zahra 2008, s. 112.

To vede k otázce, co si lidé při výchově vlastně představovali pod pojmem demokracie, která byla jako významná hodnota připomínána a jestli byl vůbec český nacionalismus slučitelný s demokracií, jestliže se snažil opomíjet tak významnou menšinu, jakou tvořili Němci v českých zemích. Výchova v prázdninových osadách totiž mnohdy kombinovala oslavu vlastenectví (české nebo československé), úctu k republikánskému zřízení a důraz na tělesnou zdatnost. Například skautské organizace vycházely z křesťanských zásad, zdůrazňovaly rozvoj mravních, duchovních a tělesných schopností jedince, které se nejlépe rozvinou právě v přírodě. V podmínkách českých zemí byla náboženská role v hnutí na rozdíl od jiných zemí jednoznačně oslabena, naopak můžeme sledovat velmi silnou státotvornou ideu některých skautských organizací, které v souvislosti s politickou krizí druhé poloviny 30. let nabíraly stále více branný charakter.³⁹ Představa boje o republiku pochopitelně ovlivňovala i děti v letních osadách a zároveň představovala přirozené téma pro organizaci, která vycházela z militaristických idejí zakladatele skautingu Roberta Baden-Powella. Podobně i v Polsku se skauting (*Harcerstwo*) orientoval na přípravu mladých Poláků k obraně státu s vyloučením jiných tamních národů.⁴⁰ Hnutí vlastně ani nepočítalo s tím, že by se v jednom oddílu setkávalo více národností, protože by to ztěžovalo práci s dětmi. Šlo o to je dobře fyzicky připravit, naučit životu v přírodě a hájit hodnoty a jaké jiné hodnoty přicházely v úvahu než národ a stát? Za zmínku jistě stojí, že během 30. let se v Československu počet organizovaných skautů z 58 000 více jak zdvojnásobil, mnozí z nich však byli starší 15 let.⁴¹ Je tedy otázka, jestli takto strmý nárůst členstva během několika let souvisel s rostoucím nacionalismem rodičů mladých skautů, nebo jestli lze růst zájmu o skauting přičítat spíše jiným faktorům, které budou zmíněny níže.

Rovněž Československá obec legionářská původně spolupracovala s křesťanskou YMCou, křesťanství však nebylo pro legionáře tak důležité. Dle vzpomínek Rade-gasta Parolka, který trávil letní prázdniny v legionářském sirotčinci, se výchova dětí nesla v sokolském, legionářském a skautském duchu a vedla mladé ke sportu.⁴² Vzhledem k legionářské historii nebylo pochyb o demokratických principech. Je však třeba přiznat, že ty fungovaly pouze mezi příslušníky českého a slovenského národa, tedy bez výraznějších národnostních rozepří a to mohlo pokračovat i při výchově dětí – potomků původních legionářů.

Pokud však nahlédneme do textů soudobých pedagogů, otázka nacionalismu u nich v podstatě nemá místo. Prázdninovou péčí chápali spíše v kontextu nového životního stylu, reformní pedagogiky a moderních vědeckých poznatků.⁴³ Tvoření

---

³⁹Nožička 2013.

⁴⁰Židé měli vlastní organizace. Scheindlinger 1948, s. 739–750.

⁴¹Statistická ročenka Republiky československé 1934, s. 206; Statistická ročenka Republiky československé 1938, s. 215.

⁴²Parolek 2013, s. 63–64.

⁴³Von Der Dunk 2004, s. 161–171, 374–378.

zvláště německých, českých a někdy židovských feriálních osad, skautských oddílů, tělocvičných jednot a dalších institucí odpovídalo rozdělení společnosti jako takové, vycházelo ze sociálních podmínek, zvyků místních vychovatelů a nijak zvláště se v podstatě nelišilo od dob Habsburské monarchie. Propagátoři nového životního stylu měli ambici změnit návyky společnosti, vychovávat nejmladší generaci k pozitivnímu vztahu k přírodě a k demokracii a nebrali v úvahu, že společnost je latentně rozdělená na více národnostních skupin.⁴⁴

Právě demokracie hrála v prezentaci nového životního stylu významnou roli. Josef Antonín First⁴⁵ spojoval s tábořením kromě jiného také společenské přizpůsobení, výchovu k demokracii a k samostatnosti.⁴⁶ Odrážela se v tom představa americké pragmatické pedagogiky rozvíjená především Johnem Deweyem, který tvrdil, že demokracie je kromě formy vlády a politického systému také způsob života. Rozvoj demokracie podle něj nebyl možný bez dobrého školství a vzdělávání.⁴⁷ I proto bylo logické, že by vzdělávání dětí k demokracii mělo kontinuálně pokračovat i o prázdninách. Jestliže Dewey pro vzdělávání a výuku požadoval atmosféru volnosti a vlastní zájem vzdělávaných, letní osady k tomu poskytovaly ideální příležitost. Na tuto ideu mnozí českoslovenští demokraté slyšeli, ale stále zůstávala otázka, jak prakticky děti k demokracii vést. Reálně totiž vzniklo velké množství nejružnějších typů osad, ve kterých měly děti pevný denní režim, podle kterého vstávaly, jedly, chodily spát, sportovaly, chodily na výlety, odpočívaly a pravděpodobně bez možnosti diskuse poslouchaly své vedoucí.⁴⁸

Fungování prázdninové osady z pohledu dítěte popisovala například kniha *Veselé prázdniny* s podtitulem *Zápisky Jendy Kroutilova z prázdninové osady*. Malý Jenda si ve svém vyprávění zřetelně uvědomoval autoritu vychovatelů a hranice mezi tím, co ještě bylo přípustné a co již nikoli.⁴⁹ Mnohem větší volnost chlapců lze sledovat v *Táborovém deníku šestnáctiletého Jiřího Wolкера* vydaném posmrtně již v roce 1928.⁵⁰ Oba prameny však ukazují, že činnost dětí v osadě byla řízena nezpochybnitelnou autoritou vedoucího a totéž potvrzovala i v roce 1934 otištěná slohová práce zhruba desetiletého chlapce, který popisoval nebezpečí spojené s bouří na moři na letním táboře v Itálii. Teprve tam si podle svých slov

⁴⁴Podle některých zpráv bylo soužití české a německé mládeže ve společných přímořských osadách velmi špatné. Tlapák 1928, s. 4–6. Dílčí snahy o kooperaci mezi českými a německými můžeme najít již po vzniku republiky. Chalupný 1923, s. 40. Totéž lze předpokládat i u socialistických a komunistických organizací, které oficiálně proklamovaly internacionalismus.

⁴⁵Josef Antonín First (1894–1986), jeden z organizátorů woodcraftu v ČSR a spoluzakladatel a dlouholetý ředitel tábora YMCA Sázava.

⁴⁶First 1931, s. 176–187.

⁴⁷Barišić 2010, s. 3–8.

⁴⁸Pelantová 1926, s. 266–269.

⁴⁹Hostáň – Sturm – Vejrychová-Solarová – Vejrych 1932.

⁵⁰Wolker 1928. Vedle toho bývají ke studiu skautského hnutí hojně využívány skautské příručky, např. Novák 1937.

uvědomil, že „vůdce měl pravdu. Nutno ho poslechnout“.⁵¹ Kult vedoucích někteří vyzdvihovali, jiní představitelé jej však kritizovali právě z demokratických pozic, jak tomu bylo například u woodcraftu, kde se v polovině 20. let levicově zaměřené vedení Československé ligy lesní moudrosti snažilo orientovat výchovné hnutí k uskutečnění socialistické společnosti.⁵² Konkrétní výchovná metoda nazývaná lesní moudrost počítala s tím, že děti a dospívající projdou ve stanoveném věku potřebnými hrami, tělesným výcvikem a školením,⁵³ na věk 6–10 se například pohlíželo jako na dobu, kdy si děti kolektivně hrají na pračlověka.⁵⁴

Tvrzení o demokratických principech při výchově hnutí však nelze přijímat bez pochybností. Spíše se zdá, že mnohé organizace poskytovaly dětem takovou míru volnosti, při které si získaly jejich důvěru, a v dalším sledu pak mohly zdůrazňovat význam vlastních idejí. Nabízí se ovšem otázka, jak to bylo možné, uvážíme-li, že zkrotit některé děti nebývalo zrovna nejjednodušší.⁵⁵ Velmi pravděpodobně do osad přicházely děti, které měly již zásady slušného a odpovědného chování vštípeny od rodičů, a právě proto je nový způsob výuky formou hry, relativní volnosti a získáváním nových zkušeností mohl zaujmout. Úspěchu některých výchovných hnutí proto musela předcházet kvalitní péče o děti a jejich vzdělávání.

O demokratickém ovzduší 1. republiky tak svědčila spíše velká pluralita prázdninových osad než samotný způsob výchovy. Vedle nejrůznější hnutí a spolků organizovaly prázdninové osady i mnohé politické strany, pro které to představovalo jeden ze způsobů, jak si získat voliče a vést mladé k „správným“ ideám a názorům, případně utužovat komunitu svých voličů. Zdálo se totiž, že výchova dětí v osadách měla v mnoha ohledech větší vliv na rodiče než řeči politických vůdců.⁵⁶ Například na Plzeňsku pořádal Ženský odbor Národní demokracie čtyřtýdenní feriální osady Národní demokracie pro děti příslušníků strany.⁵⁷ Své feriální osady provozovali i sociální demokraté nebo komunisti, kterým na osady nedaleko Lán údajně příležitostně finančně přispíval i prezident Masaryk.⁵⁸ Živnostenská strana vybudovala na zámku Běstvína u Čáslavi sociální středisko pro rekreaci dětí živnostníků a obchodníků.⁵⁹ Stejně tak bylo politicky, národnostně, ideologicky a nábožensky

---

⁵¹Sula 1934, s. 26.

⁵²Přípravný výbor ISAWu 1927, bez číslování, reálně s. 81–84.

⁵³Dětem byly například podle věku dávány okruhy toho, co by měly číst a o co se z pozice socialistického woodcraftera zajímat. Pro starší nechybělo ani doporučení číst Marxův *Kapitál*. Kohoutek 1927, s. 61–64.

⁵⁴Koudela 1927, s. 66.

⁵⁵Srov. Káňa 1951.

⁵⁶Feriální osady v Malesicích 1921, s. 5.

⁵⁷Feriální osady Národní demokracie 1931, s. 5.

⁵⁸Kubka 1969, s. 63.

⁵⁹Fusek 2009, s. 120.

roztříštěné i skautské hnutí, které se nedokázalo efektivně spojit pod jeden společný svaz.⁶⁰

Za velkou změnu oproti dřívějšímu období lze považovat především rozšíření prázdninové péče. Jestliže v případě některých vymožeností se otevíraly dveře i nižším vrstvám, u kolektivní prázdninové péče tomu bylo přesně naopak. Lépe zajištěné rodiny neměly problém s tím vyrazit v létě na venkov a zprostředkovat tak dítěti přírodu a hlavně odpočinek od města. Naopak nižší a dělnické městské vrstvy na to nemohly dosáhnout a právě proto vznikaly dobročinné spolky, které jim umožňovaly prázdninové pobyty. V průběhu první republiky se však k těmto sociálně slabším rodinám a dětem se zdravotními problémy ve velkém přidávaly i rodiny středostavovské a děti zdravé. A právě tyto rodiny, které dbaly na vzdělání a dobrou výchovu svých potomků, měly pochopitelně i zájem na tom, aby případný letní tábor neměl špatný vliv na jejich ratolesti. Vybíraly si proto takové osady, které nejlépe splňovaly jejich kritéria. Časté zdůrazňování demokracie a republikánské výchovy nasvědčuje tomu, že přesně to byly hodnoty, které rodiče vyžadovaly.

Velký význam pro rodiče mělo pochopitelně i složení osadního personálu. Zatímco skautské a woodcrafterské organizace často své vedoucí generovaly ze svého středu, byť se zpravidla jednalo o pedagogy, vedení prázdninových osad se zpravidla ujímali učitelé, u některých feriálních osad hráli důležitou roli i lékaři. Se složením osadního personálu přímo souvisela i atmosféra v osadě a její „úspěch“ v péči o děti. Ne vždy se komunikaci mezi personálem podařilo sladit tak, aby vzájemné spory neovlivnily provoz tábora. Především Československý Červený kříž s tím měl celou řadu negativních zkušeností,⁶¹ a i z toho důvodu každoročně pořádal kurzy

⁶⁰Po vzniku republiky se část skautských organizací sjednotila pod Svaz Junáků – skautů Republiky Československé založený roku 1919. Zcela sjednotit český skauting se však nepodařilo. Sociální demokraté měli skauty v dorostu DTJ (Dělnická tělovýchovná jednota), Československá strana socialistická (národní socialisti) skauty socialisty, pro jejich přechodu ke komunistům si nově vytvořili Skauty Volnosti. Komunistické organizace Skauti práce a Skauti Spartakovy se později sloučily do organizace Mladí průkopníci. Vedle toho existovala celá řada politicky neutrálních skautských organizací: Skauti zálesáci, Liga lesní moudrosti, Československá obec skautů „Psohlavců“, Bratrstvo skautů sportovních, Skauti Svornosti, Skauti Baden-Powellovi. Svojsík 1931, s. 612–616. Na začátku 30. let vedle sebe působily Svaz junáků skautů ČSR a Federace československých skautů, v rámci které fungovalo nebo se kterou spolupracovalo 11 různých svazů. Jednalo se o: Spojené sbory junáků skautů ČSR, Československá obec skautů „Psohlavců“, Sdružení socialistických skautů a skautek v ČSR, ISAW – junáci lesa a práce, Techelet-Lawan, sdružení židovských skautů, Liga československých woodcrafterů, Sdružení skautů Svornost (česká a německá sekce), Prager Pfadfinder und Neupfadfinder, Československá Obec Junáků Volnosti, Skauti Dělnických tělocvičných jednot a Spartakovy Skauti práce. Statistická ročenka Republiky československé 1934, s. 206.

⁶¹Spor o to, kdo bude vychovatelem, dokonce zhatil chystaný prázdninový pobyt pro děti v Jugoslávii, který měla v roce 1920 společně pořádat Česká zemská komise pro péči o mládež a Československý Červený kříž. Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), karton 72, Prezidiální rada 1919–1926, zápis ze schůze 3. 7. 1920 a 9. 7. 1920.

pro osadní personál.⁶² Problémy s nedostatkem kvalitních vychovatelů úzce souvisely s nenadálým rozvojem prázdninových osad (táborů). Řada starších učitelů se již nehodlala nebo nedokázala podílet na provozu táborů, které se značně lišily od školy, a iniciativu museli přebírat mladší pracovníci, někdy dokonce studenti. Mnozí vychovatelé se učili pracovat s dětmi v prostředí letního tábora za pochodu a to se samozřejmě někdy projevilo. Ústředí prázdninové péče ve snaze zajistit dostatek odborně školených pracovníků proto vypisovalo hospodyňské, účetnické, vychovatelské kursy.⁶³ O způsobu vedení osad se vedly dlouhé diskuse. Objevovaly se názory, že vychovatelé by neměli být studenti.⁶⁴ Na druhou stranu byl ale důležitý i „výběr tábořících“ při kterém se hledělo na věk, pohlaví, někdy i na shodné postavení rodin.⁶⁵ Specifická situace vznikala při výběru vychovatelů v případech prázdninových osad u moře, o které byl mezi potencionálním personálem velký zájem, protože se při té příležitosti mohl zadarmo rekreovat u moře. Na tento nesvar narážel i film Valentin Dobrotivý z roku 1942, ve kterém zazní zmínka, že přednosta kanceláře v podání Jaroslava Marvana se tváří se jako dobroděj, který pečuje o děti, ale ve skutečnosti mu jde hlavně o to, aby se dostal zadarmo k moři.

Skauti přicházeli s určitou nadstavbou, slibovali dobrodružství, vedení k samostatnosti, poznání přírody, tělesné zocelení a zároveň zaručovali zodpovědnou péči o děti. Zdá se, že během 20. let střední vrstvy mnohem výrazněji přijímaly představu o skautské výchově jako o něčem, co formuje jejich děti pozitivním státotvorným směrem a vychovává k demokracii a vlastenectví. Kromě toho můžeme rostoucí zájem o skautskou výchovu ve 30. letech spojovat i s příchodem nové rodičovské generace, která již silněji akcentovala některé moderní myšlenky, jejímiž nositel byl právě skauting. To byl jednoznačný posun od předválečné doby, kdy začínající hnutí nemělo zdaleka tak silnou pozici. Skauting měl také výhodu v tom, že některé děti bavil mnohem víc než například tradiční Sokol.⁶⁶ Nad významem skautingu ve vztahu k tradiční sokolské myšlence se v raných 20. letech snažil zamyslet i sociolog Emanuel Chalupný. Oceňoval jeho silnou ideologii, ale upozorňoval, že realita československých skautských organizací se zdaleka nepřibližuje skautským ideálům. Kritizoval snahy o politizaci skautingu a rozháranost jednotlivých organizací. Nelíbilo se mu, že některé skautské organizace „přimykají se k anglickému vzoru více než třeba“ a upozorňoval, že skauting může vést k „vojáckování“ a že je vystaven na britském imperialismu. Navrhoval proto vytvořit

---

⁶²Závodník 1938, s. 28–30.

⁶³Hospodyňský kurs začínal stejně jako účetnický v březnu. Účetnického se však mohly účastnit jen osoby starší 19 let. Vychovatelský kurs probíhal nejen v Praze, ale také v Plzni, začínal v dubnu a stál 25 Kč. Kursy pro pracovníky prázdninových osad. Prázdniny 1935, s. 2–3

⁶⁴R. 1935, s. 33–34.

⁶⁵Kazil 1931, s. 14–23; Tlapák 1926–1927, s. 3–4.

⁶⁶Kolomazník 2009, s. 65–78.

skautské odbory v rámci Sokola, k čemuž však nedošlo.⁶⁷ I přes to skauting našel množství přívrženců.

Zároveň však stále přetrvávaly mnohé sociální a regionální rozdíly a právě proto některé rodiny oslovovaly různě orientované politické strany, spolky nebo místní okresní péče tvořící pak různě profilované osazenstvo prázdninových osad. Kromě rodin obchodníků, živnostníků a dělníků se tvořila například i komunita dětí železničářů, pro které každoročně zřizovala prázdninové kolonie Česká zemská komise pro péči o mládež.⁶⁸

Přes různé přísliby výchovy k demokracii a přes různé politické názory se však zdá, že nejdůležitější roli pro rodiče přeci jen hrála možnost zajistit dětem několikadenní pobyt v přírodě, byť názory starší generace se měnily jen pozvolna.⁶⁹ Zdůraznění zdravotního významu delšího pobytu v přírodě a správné hygieny nesmělo chybět v žádné propagaci letních prázdninových osad, ať už se jednalo o skautské, spolkové, okresní nebo legionářské. Cílilo se přitom nejen na nižší vrstvy, pro které pobyty představovaly obrovskou pomoc při péči o děti, ale též na vrstvy střední, které mohly svým dětem poskytnout pobyt v přírodě sami. Rodinné dovolené však nemohly dětem dát to, na co řada organizací sázela nejvíce – kolektivní výuku k určité míře samostatnosti, hry a sportování s ostatními stejně starými dětmi a to všechno při pevném denním režimu ve zdravém prostředí. Význam mělo i to, že si rodiče na několik dní nebo týdnů mohli od svých potomků odpočinout.

Otázky správné hygieny, otužování, sportu a prevence před nemocemi tvořila důležitá témata již před první světovou válkou,⁷⁰ ale po vzniku republiky jejich význam ještě vzrostl. Mízely pochybnosti o škodlivosti sportu, objevovaly se snahy inspirované zejména německým reformním hnutím (*Lebensreform*) a reformní pedagogikou o zcela nový přístup k výuce. Od 20. let se rozvíjela koncepce eubiotiky (nauka o správné životosprávě) jako vědy. Vznikaly dokonce reformní školy,⁷¹ jejich vliv však zůstal omezený stejně jako v případě reformních škol inspirovaných americkou pragmatickou pedagogikou.

Zdá se, že především sport hrál v životě prázdninových osad všeho druhu jednu z nejvýraznějších rolí a to jak pro utužení kolektivu, tak jako prevence pro zlepšení zdraví.⁷² Provozovatelé letních osad umožňovali dětem dostatek pohybových her, jejichž nabídka se v souvislosti se rozšiřováním nových sportů jen zvětšovala.⁷³

⁶⁷ Chalupný 1923, s. 31–32, 40–42.

⁶⁸ Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), Karton 73, Prezidiální rada 1927–1934, zápis ze schůze 7. 7. 1927.

⁶⁹ Sommer Batěk 1924, s. 311.

⁷⁰ Rezníčková 2007, s. 65–70.

⁷¹ Von Der Dunk 2004, s. 161–171, 374–378; Vojtko 2011, s. 443–465.

⁷² Kazil 1931, s. 14–23.

⁷³ Například v již zmiňovaném legionářském sirotčinci děti hrály např. volejbal, ping pong, kriket, odbíjenou, košíkovou, plavaly, učily se lukostřelbě a cvičily na tělocvičném nářadí, na hrazdách, kruzích a kladinách. Starší děti soutěžily v lehkootletických závodech a nedílnou součástí pobytů

Poměrně častá byla spolupráce prázdninových osad s místním Sokolem. Například v Jindřichově Hradci členové místního sokolského sdružení každoročně učili plavat děti poslané Českými feriálními osadami v Praze, případně Feriálními osadami dítek Československé obce legionářské.⁷⁴ Sokol kromě toho již od konce války spolupracoval s Českým srdcem.⁷⁵

Soustavná péče o tělesnou výchovu dětí se stala neodmyslitelnou součástí školní výchovy, jak dokládá tzv. malý školský zákon z roku 1922 i prozatímní osnovy z roku 1930, ve kterých se již počítalo nejen s běžnými tělesnými cviky, ale též se sportovními hrami a se sezónními sporty, jako bylo bruslení, plavání, lyžování, sáňkování atd.⁷⁶ Mezi děti tak plně pronikaly ideály zdravého sportovního soupeření, se kterým se například v tělovýchově zaměřeném sokolu setkávaly podstatně méně. V průběhu 20. let se zvýšila úroveň tělesné výchovy na školách i v souvislosti se zřízením různých státních tělovýchovných kursů pořádaných od roku 1922 ministerstvem zdravotnictví a tělesné výchovy a ministerstvem školství.⁷⁷ Některé školy začínaly pořádat lyžařské kurzy a s přibývajícím zkušenostmi se zvyšovala i kvalita letních táborů, pořádaných někdy také samotnými školami. Některé školy dokonce provozovaly víkendové tábory i během školního roku.⁷⁸

Vedle sportu pak vítězil apel na poznávání přírody a získání tábornických dovedností. J. A. First chápal tábor jako nový prostředek pro upevňování zdraví dětí, který jim zároveň umožní poznání přírody, jejích zákonů a také vhodnou tělesnou a duševní rekreaci. S táborovou výchovou se podle něj pojilo formování charakteru a rozvinutí zručnosti.⁷⁹ Tento názor přejímal First od amerického pedagoga Davida Sneddena, podle kterého představoval pobyt v letním táboře zcela nový typ výchovy.⁸⁰ D. Snedden reprezentoval americkou pragmatickou pedagogiku, která v českých podmínkách ovlivnila například zlínské reformní školy.⁸¹ Nutno však dodat, že autoři Pedagogické encyklopedie z let 1938–1940 se k myšlení D. Sneddena stavěli spíše negativně pro jeho přílišný důraz na praxi a zmechanizování

---

byla i branná výchova (vrh granátem, střelba ze vzduchovky nebo malorážky), nebo hra šach. Parolek 2013, s. 63–64.

⁷⁴G. 1935, s. 3.

⁷⁵České srdce vzniklo v říjnu 1917, od počátku bylo spojeno se Sokolem i s agrární stranou. V době válečné a těsně poválečné se organizace soustředila na rozdělování potravin, zásobování a další podporu trpícím rodinám. Dětský odbor Českého srdce se snažil dostat některé pražské děti na venkov, aby se trochu zotavily z bídých válečných poměrů ve městech. Zpočátku chodily děti do venkovských rodin, později se začaly zřizovat speciální kolonie. Lenderová – Halířová – Jiránek 2015, s. 135–141.

⁷⁶Očenášek 1931, s. 584–611.

⁷⁷Kössle – Krátký – Marek 1986, s. 148.

⁷⁸Pražská obec má dva víkendové tábory 1933, s. 4.

⁷⁹First 1931, s. 176–187.

⁸⁰First 1931, s. 176–187.

⁸¹Rýdl 2015, s. 62–79.

výchovného i učebního procesu.⁸² V souvislosti s americkou pragmatickou pedagogikou se ostatně objevovaly obavy z přílišné amerikanizace společnosti.⁸³

Začátkem 30. let se táboření již natolik rozšířilo, že se začalo rozlišovat mezi „skautským tábořením“ a tábořením. „Skautské táboření“ se vyznačovalo tím, že skauti nebo skautky si sami vlastnoručně postavili tábor a obstarali všechny záležitosti okolo táboření.⁸⁴ To umožňovalo vedoucím vést své svěřence k určité samostatnosti, na což byli náležitě hrdí, jak o tom svědčilo konstatování jednoho skautského vedoucí v časopise *Mladé Rokycansko*: „Vyvrcholením celoroční práce jsou skautské tábory. Nejsou to prázdninové kolonie, nejsou to feriální osady, kde vše obstarávají dospělí, a mládež přijímá bez starostí vše hotové, nýbrž jsou to skautské republiky, kde si musí hoši skauti obstarávat vše sami za dozoru zkušeného vůdce.“⁸⁵

Základní otázkou však zůstává, co činilo rozdíl mezi sílicí popularitou skautského hnutí a oblibou feriálních osad, které oproti nim jednoznačně ztrácely. V roce 1926 podle výroční zprávy Ústřední prázdninové péče v Praze vyjelo do osad pořádaných různými spolky z Čech a Moravy téměř 15 000 dětí, ve statistice jsou však bohužel započítáni i starší 15 let.⁸⁶ O osm let později, v roce 1934, bylo do prázdninových osad a táborů vysláno celkem 34 179 dětí a dospívajících, z toho 20 588 z Čech, 12 235 z Moravy a 1356 ze Slovenska.⁸⁷ Pro Československo čítající tehdy zhruba čtrnáct milionů obyvatel to nebylo závratné číslo a množství dětí⁸⁸ vyslaných na tábory značně pokulhávalo za počtem členů nejrůznějších skautských organizací, i tak ale byla patrná zvyšující se tendence posílat děti o prázdninách na tábory.

Z předešlých řádků se nezdá, že by různé feriální osady ve své atraktivitě nutně měly zaostávat. Zpřístupňovaly dětem přírodu, sport, učily je žít ve větším kolektivu a zdůrazňovaly význam republikánského zřízení. Dbaly na to, aby děti poznaly nové části země a seznámily se s odlišnou kulturou československých regionů. V některých případech provozovatelé pokračovaly v nacionálně vypjaté výchově tak, jak se objevila již v 19. století.⁸⁹ I ve feriálních osadách děti zažívaly dobrodružství v lese nebo se učily plavat v rybníku. Zdůrazňoval se význam hygieny a sounáležitosti s kolektivem, čímž se táborový život nijak nelišil od života ve skautských táborech, jen se buď mluvilo o soudružském, skautském nebo bratrském společen-

⁸²Uher 1939, s. 623.

⁸³Kvíz 1930, s. 43–44. Stejně tak byla Amerika vnímaná jako vzor úspěšnosti a zdroj inspirací. Hnilica 2015, s. 150–162.

⁸⁴Sobotová 1931, s. 171–175.

⁸⁵Starý Jestřáb 1933, s. 23.

⁸⁶Výroční zpráva Ústředí prázdninové péče v Praze za rok 1926 1926–1927, s. 59–79.

⁸⁷Obraz prázdninové péče v číslech 1935, s. 89.

⁸⁸Podle sčítání lidu z roku 1930 žilo v Československu více než 2 400 000 dětí ve věku 5–14 let. Počet dětí jezdících do letních osad se blížil pouze 1,5 % všech dětí. Statistická ročenka Republiky československé 1935, s. 6.

⁸⁹Zahra 2008, s. 13–23.

ství,⁹⁰ přitom dětem mnohdy asi bylo v podstatě jedno, v jakém duchu byl jejich tábor veden, pokud je program dostatečně bavil a našly si kamarády.

Prázdninovým osadám však scházelo celoroční skautské působení na děti. Šlo zpravidla jen o pouhý měsíc, vychovatelé pak s dětmi ztratili kontakt, přičemž mnohdy ani neměli zájem o dlouhodobější působení na své svěřence. Naopak skautské organizace pravidelně vyplňovaly volný čas dětí po celý rok, krůček po krůčku jim předávaly své ideje a zásady a působily na ně po několik let. Proto se vytvořilo skautské povědomí a sounáležitost, zatímco u jiných táborů si děti odpočinuly od města, získaly nové kamarády a zážitky a vrátily se zpět. Skautské povědomí systematicky pěstovaly i některé časopisy, například časopis *Mladý hlasatel* a od poloviny 30. let také foglarovská literatura.⁹¹ Naopak časopis *Prázdniny* vydávaný Ústřední prázdninovou péčí se věnoval spíše praktickému provozu prázdninových osad a po dvou letech příznačně přestal vycházet pro nedostatek odběratelů. Opět se vrátil až po několika letech, kdy se objevila nová témata spojená s pořádáním osad. Ani tehdy časopis nebyl určený dětem, ale pouze organizátorům. Četné feriální osady si proto nevydobyly tak silnou pozici v kulturním povědomím, byť se těšily zaslouženému zájmu ministerstev i regionálních správních úřadů.

Ukázalo se, že ve snaze vybudovat kvalitní prázdninovou péči pro děti dominovala tři základní témata, která úzce souvisela s pojetím výchovy a s představou, k jakým ideálům by měla být nejmladší generace vedena. Vedle nacionálních tendencí to byl především důraz na demokracii, ať už si pod ním vychovatelé představovali cokoliv. V rámci étosu o demokratickém ovzduší republiky patřila výchova dětí k demokracii k předním cílům výchovných hnutí i organizací, jejich reálné metody by si však v budoucnu zasloužily ještě detailnější bádání, zvláště když se v osadách objevovaly zcela odlišné politické tendence. Nesmírně silnou pozici získávala představa o pobytu v přírodě jako prevence před nemocemi i jako nástroj k posílení ducha a těla, což souviselo s dobovými tendencemi. Příroda měla vytvářet přirozenou kulisu všem výchovným snahám v prázdninových osadách. Pravidelné opakování těchto témat vedlo k posilování jejich role ve společnosti a pravděpodobně mělo vliv i na rostoucí poptávku po kolektivní prázdninové péči o děti. Prázdninové osady ani skautské osady ještě zdaleka nepředstavovaly masivní záležitost, ale jasně rostla jejich popularita. Během let se zvyšovala kvalita vychovatelů i zázemí jednotlivých osad. Zvláště skauting zažil nebývalý rozvoj a přinášel do výchovy mladých nové impulsy přinášející myšlenky o významu pobytu v přírodě pro lidské zdraví. Kromě toho si získával popularitu pravděpodobně i důrazem na výchovu k samostatnosti, ale též nacionalistickými tendencemi. Na druhou stranu pro mnohé středostavovské rodiny ještě nebyly skautské ani jiné prázdni-

---

⁹⁰ Hostáň – Sturm – Vejrychová-Solarová – Vejrych 1932.

⁹¹ Jaroslav Foglar od roku 1934 začal publikovat dobrodružné chlapecké romány, ve kterých často klíčovou roli hrály skautské ctnosti a dovednosti. K těm se přiřadil i komiksový seriál *Rychlé šípy* vydávaný na stránkách *Mladého hlasatele* a po válce i v jiných periodikách.

nové osady dostatečně lákavé, a jejich děti proto poznaly jen prázdniny na venkově buď u příbuzných, nebo na letním bytě. Ježdění na letní byty zůstalo dominantním způsobem trávení dovolených ve středních vrstvách. Rozmach některých organizací zaměřených na výchovu dětí a mládeže zastavila druhá světová válka. Okupačnímu režimu se nelíbily demokratické a vlastenecké ideje ani anglosaské vzory a aktivity socialistických stran, spolků a skautských oddílů. Přesto snaha vytvořit pro děti letní tábory vydržela a po roce 1945 se rozvinula v nebývalé síle a intenzitě.

SEZNAM LITERATURY

PRAMENY:

Archiv Hlavního města Prahy, fond České feriální osady Praha (1918–1953), karton 1 (neuspořádáno).

MÚA AV ČR, fond Josef Vítězslav Šimák, karton 42, inv. č. 2933.

Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), karton 72, Prezidiální rada 1919–1926, zápis ze schůze 23. 3. 1920.

Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), karton 72, Prezidiální rada 1919–1926, zápis ze schůze 3. 7. 1920 a 9. 7. 1920.

Národní archiv, fond Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949), Karton 73, Prezidiální rada 1927–1934, zápis ze schůze 7. 7. 1927.

OSTATNÍ LITERATURA:

Barišić, P. (2010). Democracy and Political Education. On the Occasion of the 150th Anniversary of John Dewey's Birth (1859–1952). *Synthesis philosophica* 25/1, s. 3–8.

Cziviš, K. (1923). Beseda. Pro české děti z našeho pohraničí. *Sokol* 49/5, s. 110–111.

Feriální osady Národní demokracie (1931). *Český deník*, 20. 5. 1931, roč. 20, č. 139, s. 5.

Feriální osady v Malesicích (1921). *Český deník* 7. 8. 1921, roč. 10, č. 215, s. 5.

First, J. A. (1931). Tábory trvale vybudované. In: *Rekreace v Československu a její úkoly*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, s. 176–187.

Fusek, E. J. (2009). *Doma a v exilu. Fragmenty vzpomínek*. Praha: Akropolis.

G. E. (1935). Ze sokolské plovárny v J. Hradci. *Zájmy Českomoravské vysočiny* 5/33, s. 3.

- Halířová, M. (2012). *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914. Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice.
- Havlín, O. (1962). *Zemské ústředí péče o mládež v Čechách (1907–1949). Inventurní soupis*. Paha: Státní ústřední archiv v Praze.
- Hnilica, J. (2015). Vůdce k úspěchu aneb český amerikanism. In: M. Pánková – D. Kasperová – T. Kasper a kol. (eds.), *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, s. 150–162.
- Holubec, S. (2009). *Lidé periferie. Sociální postavení a každodennost pražského dělnictva v meziválečné době*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Hostáň, J. – Sturm, A. – Vejrychová-Solarová, B. – Vejrych, R. (1932). *Veselé prázdniny. Zápisky Jendy Kroutilova z prázdninové osady*. Praha: Státní nakladatelství.
- Hrejsová, B. (1929). Děti a prázdniny. *Eva* 1/15, s. 21.
- Chalupný, E. (1923). *Skauting a sokolstvo*. Praha: G. Voleský.
- Kádner, O. (1931). Školství v republice Československé. In: *Československá vlastivěda*. Díl 10. Osvěta Praha: Sfinx, s. 7–222.
- Káňa, V. (1951). *Válkou narušení*. Praha: Práce.
- Kazil, J. (1931). Zdravotní předpoklady rekreace. In: *Rekreace v Československu. Její úkoly a prostředky*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav v Praze, s. 14–23.
- Kohoutek, J. (1927) Poznámky k četbě. In: P. Koudela, *Cesta socialistické lesní moudrosti*. Zdice: Josef Fišer, s. 61–64.
- Kolomazník, L. (2009). Rodem jsem Hanák od Kroměříže, ale vyrostl jsem v kolonii. In: M. Jemelka (ed.), *Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny*. Ostrava: Repronis, s. 65–78.
- Kořalková, K. (2004). Prázdninové pobyty českých vídeňských dětí v Táboře a okolí v letech 1922–1938. *Táborský archiv 12*, Sborník Státního okresního archivu v Táboře, s. 303–313.
- Kössl, J. – Krátký, F. – Marek, J. (1986). *Dějiny tělesné výchovy II., od roku 1848 do současnosti*. Praha: Olympia.
- Koudela, P. (1927). *Cesta socialistické lesní moudrosti*. Zdice: Josef Fišer.
- Kozel-Hlinecký, J. (1937–1938). Prázdniny na Slovensku. *Škola* 1/5, s. 148–149.
- Kretší, J. (1891). *Stručný přehled činnosti spolku pro české feriální osady města Prahy a jeho předměstí za léta 1882–1890*. Praha: Spolek pro české feriální osady.
- Kubka, F. (1969). *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*. Praha: Svoboda.

- Kursy pro pracovníky prázdninových osad (1935). *Prázdniny. Věstník Zemské prázdninové péče v Praze* 3/1, s. 2–3.
- Kvíz, D. (1930). Povrchnost dnešní generace – aneb amerikanizace jejího ducha? *Přítomnost* 7/3, s. 43–44.
- Lenderová M. – Halířová, M. – Jiránek, T. (2015). *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914–1918*. Praha – Litomyšl: Paseka.
- Lenderová, M. – Rýdl, K. (2006). *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha – Litomyšl: Paseka.
- Lenderová, M. – Tinková, D. – Hanulík, V. (2014). *Tělo mezi medicínou a disciplínou. Proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*. Praha: Lidové noviny.
- Lenderová, M. (1999). *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta.
- Machačová, M. (1930) Soukromé sociální a sociálně zdravotní spolky. *Zprávy Československého červeného kříže* 10/1, s. 11–14.
- Masaryk, T. G. (1939). *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky*. Svazek I. 4. vyd. Praha: Čin.
- Mik, F. (1928). *Příručka republikánského učitele a správce školy*. Díl I. 2. upr. vyd. Praha: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze.
- Novák, J. (1937). *Radosti a taje skautingu*. Díl I. Pro Skauty-Nováčky. Praha: Skauting.
- Nožička, J. (2013). *Nedáme se! Působení Mladého hlasatele v letech 1937–1938 a jeho role při obraně republiky*. Diplomová práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- Obraz prázdninové péče v číslech (1935). *Prázdniny* 3/6, s. 89.
- Očenášek, A. (1931). Organizace tělovýchovná – tělesná výchova na školách. In: *Československá vlastivěda*. Díl 10, Osvěta. Praha: Sfinx, s. 584–611.
- Parolek, R. (2013). *Kruté i krásné dvacáté století. Memoárová mozaika v pěti dílech*. Praha: Academia.
- Pelantová, R. (1926). Prázdninové a zdravotní osady a proč se pořádají. *Zprávy Československého Červeného kříže* 6/1, s. 266–269.
- Pražská obec má dva weekendové tábory... (1933). *Český filmový zpravodaj* 13/42, s. 4.
- Přípravný výbor ISAWu (1927). In: P. Koudela, *Cesta socialistické lesní moudrosti*. Zdice: Josef Fišer, s. [81–84].
- R. (1935). K diskusi o kvalifikaci pedagogického personálu. *Prázdniny. Věstník Zemské prázdninové péče v Praze* 3/3, s. 33–34.

- Rýdl, K. (2015). Kořeny americké pragmatické pedagogiky ve zlínských reformních školách. In: M. Pánková – D. Kasperová – T. Kasper a kol. (eds.), *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, s. 62–79.
- Ryšánek, F. (1939). Prázdninová péče. In: O. Chlup – J. Kubálek – J. Uher, *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina.
- Řezníčková, K. (2007). *Študáci a kantoři za starého Rakouska. České střední školy v letech 1867–1918*. Praha: Libri.
- Sharma, A. (2012). Wilhelmine nature: natural lifestyle and practical politics in the German Life-reform movement (1890–1914). *Social History* 37/1, s. 36–54.
- Scheindlinger, S. (1948). A Comparative Study of The Boy Scout Movement in Different National and Social Groups. *American Sociological Review* 13/6, s. 739–750.
- Skier, E. (2015). Změňte civilizaci – a souvislosti hnutí Lebensreform (reformy života) a reformně pedagogického hnutí. In: M. Pánková – D. Kasperová – T. Kasper a kol. (eds.), *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, s. 29–40.
- Sobotová, L. (1931). Skautské táboření. In: *Rekreace v Československu. Její úkoly a prostředky*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav v Praze, s. 171–175.
- Sommer Batěk, A. (1924). *Jak jsem padesát let žil a pracoval. Paměti za prvních 50 let mého života 1874–1924*. Praha: B. Kočí.
- Starý Jestřáb (1933). Skautská hlídka. *Mladé Rokycansko* 2/3, s. 23.
- Statistická ročenka Republiky československé (1938). Státní úřad statistický. Praha: Orbis.
- Statistická ročenka Republiky československé (1935). Státní úřad statistický. Praha: Orbis.
- Statistická ročenka Republiky československé (1934). Státní úřad statistický. Praha: Orbis.
- Strnad, P. (1913). *Veřejná péče o děti ve Velké Praze*. Praha: Velká Praha.
- Sula, P. (ed.) (1934). *Děti dětem. Sborník dětských prací*. Praha: Orbis.
- Svojsík, A. B. (1931). Skauting. In: *Československá vlastivěda*. Díl 10, Osvěta. Praha: Sfinx, s. 612–616.
- Šulc, M. (1938). Škola a dětská rekreace (pokračování). *Zdraví lidu* 16/5, s. 73–77.
- Tlapák, V. (1926–1927). K organizaci výběru dětí do prázdninových zařízení. *Prázdniny* 1/1, s. 3–4.
- Tlapák, V. (1928). Výchova v osadách. (Výňatek ze zprávy o prohlídce prázdnin osad přímořských). *Prázdniny* 2/2, s. 4–6.

- Tvrdoň, A. (1934). *Spolky, ústavy a zařízení pro péči o chudé a péči o mládež ochrany potřebnou v republice Československé*. Praha: Státní statistický úřad.
- Uher, J. (1939). Snedden, David. In: O. Chlup – J. Kubálek – J. Uher, *Pedagogická encyklopedie II*. Praha: Novina, s. 623.
- Valeš, V. Dny pracovního klidu v československém právním řádu, https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/history/vales_vaclav.pdf, citováno 14. 4. 2016.
- Vojtko, T. (2011). „Nové město, nová generace, naděje pro společnost,“ aneb úsilí o vybudování osady Ružičkov v Praze–Troji (1925–1930). *Lidé města* 3/13, s. 443–465.
- Von Der Dunk, H. W. (2004). *Kulturgeschichte des 20. Jahrhunderts. I*. München: Deutsche Verlags-Anstalts.
- Výroční zpráva Ústředí prázdninové péče v Praze za rok 1926 (1926–1927). *Prázd-
niny* 1/4–5, s. 59–79.
- Wolker, J. (1928). *Táborový deník šestnáctiletého Jiřího Wolкера. V táboře prof. A. B. Svojsíka ve válečném roce 1916*. Praha: A. B.
- Zahra, T. (2008). *Kidnapped Souls. National Indifference and the Battle for Children in the Bohemina Lands, 1900–1948*. Ithaca: Cornell University Press.
- Závodník, J. (1938). Výběr osadního personálu. *Zdraví lidu* 16/2, s. 28–30.